

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

M. Fabii Quintiliani Institutionum Oratoriarum Libri Duodecim

Summa diligentia ad fidem vetustissimorum codicum recogniti ac restituti

Quintilianus, Marcus Fabius

Lugd. Batav. ; Roterodami, 1665

Cap. I. Non posse oratorem esse nisi virum bonum.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12945

misque tentatam ingressi sumus, rarus qui jam procul à portu recessisset, reperiebatur. ¹ Postquam vero nobis ille, quem instituebamus, orator, à dicendi magistris dimissus, aut suo jam impetu fertur, aut majora sibi auxilia ex ipsis sapientiæ penetralibus petit: quam in altum sinus ablati, sentire cœpimus. ² Nunc cœlum undique & undique pontus. Unum modo in illa immensa vastitate cernere videmur M. Tullium, qui tamen ipse, quanvis tanta atque ita instructa nave hoc mare ingressus, contrahit vela, ³ inhibetque remos, & de ipso demum genere dicendi quo sit usus perfectus orator, fatis habet dicere. At nostra temeritas etiam mores ei conabitur dare, & assignabit officia. Ita nec antecedentem consequi possumus, & longius eundem est, ut res feret. Probabilis tamen cupiditas honestorum, & velutioris ⁴ audaciæ est tentare quibus paratior venia est.

¹ *Postquam vero.*] Superioribus libris ea tractavit Fabius, quæ doceri solent à rhetoribus, hoc libro quæ etiam studia ejus esse debeant, explicat: docet jus civile discendum, philosophiamque. *Idem.*

² *Nunc cœlum undique.*] Hemistichium est ex quinto Æneidos, quo significat Virg. *navem esse in medio mari.* *Idem.*

³ *Inhibetque remos.*] *Inhibentur remi & naves,* quum non solum remi sustinentur, sed potius navis in contrarium agitur, id est in puppim navigatur. Præterea se comparat cum Cicerone, partemque ab eo & ab aliis prætermittam se tractaturum pollicetur. *Idem.*

⁴ *Audaciæ.*] Alii, *Audentiæ.*

C A P. I.

Non posse oratorem esse nisi virum bonum.

It ergo nobis orator quem instituimus, is qui à M. Ca-
Stone finitur, *vir bonus dicendi peritus.* Verum id quod ille
posuit prius, etiam ipsa natura potius ac majus est, utique
vir bonus, non eo tantum, quod si vis illa dicendi malitiam
instruxerit, nihil sit publicis privatisque rebus perniciosius
eloquentia, sed nos quoque ipsi, qui pro virili parte confer-
re ali-

Cæteri rhetores hanc partem omiserunt, quia temporibus Socratis à philosophia separata fuit eloquentia.

Fabius autem philosophiam moralem conatur oratori asserere, quem negat esse posse sine morum probitate. *Turneb.*

H h 4

I Quoque

re aliquid ad facultatem dicendi conati sumus, pessime mereamur de rebus humanis, si latroni comparemus hæc arma non militi. Quid de nobis loquor? Rerum ipsa natura in eo quod præcipue indulgisse homini videtur, ¹ quoque nos à cæteris animalibus separasse, non parens, sed noverca fuerit, *si facultatem dicendi, sociam scelerum, adversam innocentia, hostem veritatis invenit.* Mutos enim nasci, & egere omni ratione satius fuisset, quam providentiæ munera in mutuam perniciem convertere. Longius tendit hoc iudicium meum. ² Neque enim tantum id dico, eum qui sit orator, *virum bonum esse oportere*: sed ne futurum quidem oratorem, nisi virum bonum. ³ Nam certe neque intelligentiam concesseris iis qui proposita honestorum ac turpium via, pejorem sequi malint: neque prudentiam iis qui in gravissimas frequenter legum, semper vero malæ conscientia pœnas à semetipsis improvise rerum exitu inducantur. Quod si *neminem malum esse, nisi stultum eundem*, non modo à sapientibus dicitur, sed vulgo quoque semper est creditum: *certe non fiet unquam stultus orator.* Adde quod ne studio quidem operis pulcherrimi vacare mens, nisi omnibus vitiis libera, potest: ⁴ primum quod in eodem pectore nullum est honestorum turpiumque consortium: & cogitare optima simul ac deterrima, non magis est unius animi, quam ejusdem hominis *bonum esse ac malum.* Tum illa quoque ex causa, quod mentem tantæ rei intentam, vacare omnibus aliis etiam culpa carentibus curis oportet. Ita demum enim libera,

¹ *Quoque nos à cæteris.*] Hic locus tractatus est à Fabio lib. 2. cap. 17. ubi docet cætera animalia appellari muta: unde & Græci vocant ἄλογα. quanquam hoc alii referunt ad rationis defectum. Idem.

² *Neque enim.*] Sententiæ hujus est sensus, nihil esse posse utilius & honestius, quam si orator aliquis sit vir bonus. imo vero nisi vir bonus fuerit, orator esse non poterit. Idem.

³ *Nam certe.*] Ratiocinatione utitur, cujus major est à repugnantibus, minor à consequentibus, & à testimonio sapientum. Idem.

⁴ *Primum, quod in &c.*] Argumentum est à contrariis. etenim contraria in eodem esse non possunt. Caterum Chrysippus existimavit animum esse in pectore, ideoque sic locutus est Fabius. Idem.

libera, ac tota, nulla distringente atque alio ducente causa spectabit id solum ad quod accingitur. Quod si agrorum nimia cura, & sollicitior rei familiaris diligentia, & venandi voluptas, & dati spectaculis dies, multum studiis auferunt (¹ huic enim rei perit tempus quodcumque alteri datur) quid putamus facturas, cupiditatem, avaritiam, invidiam? quarum impotentissimæ cogitationes, somnos etiam ipsos, & illa² per quietem visa perturbant. Nihil est enim tam occupatum, tam multiforme, tot ac tam variis affectibus concisum atque laceratum, quam *mala mens*. Nam & cum insidiatur, spe, curis, labore distringitur: & jam cum sceleris compos fuerit, sollicitudine, pœnitentia, pœnarum omnium expectatione torquetur. Quis inter hæc literis, aut ulli bonæ arti locus? Non hercle magis quam frugibus in terra sentibus ac rubis occupata. Age, non ad perferendos studiorum labores necessaria frugalitas? Quid igitur ex libidine ac luxuria spei? Non præcipue acuit ad cupiditatem literarum amor laudis? Non igitur malis esse laudem curæ putamus. Jam hoc quis non videt, maximam partem orationis in tractatu æqui bonique consistere? Dicetne de his secundum debitam rerum dignitatem malus atque iniquus? Denique ut maximam partem quæstionis eximam, demus id quod nullo modo fieri potest, *idem ingenii, studii, doctrinæ. pessimo atque optimo viro, uter melior dicetur orator?* Nimirum qui homo quoque melior. Non igitur unquam malus idem homo, & perfectus orator. Non enim perfectum est quicquam, quo melius est aliud. ³ Sed ne more Socraticorum nobismetipsis responsum finxisse videamur, sit aliquis adeo

contra

¹ *Huic enim rei, &c.*] Allusio est ad apophthegma Plinii: dicebat etiam *omne tempus perire, quod studiis non impenderetur.* est autem locus comparationis à minori. *Idem.*

² *Per quietem visa.*] Hoc dictum est juxta phisicos, qui *talia ajunt esse somnia, quales fuerint diurnæ cogitationes, phantasia scilicet species reservante.* *Idem.*

³ *Sed ne more Socrat.*] Socratici philosophi, ut *Plato & Xenophon*, dialogos scribere solent, & eas personas quibuscum loquuntur, inducunt ea dicentes nonnunquam, quæ non sit difficile refutare, ac sæpenumero inductionibus eum quem alloquuntur solent decipere. *Idem.*

contra veritatem obstinatus, ut audeat dicere, eodem ingenio, studio, doctrina præditum, nihilo deteriorem futurum oratorem malum virum quam bonum. Convincamus hujus quoque amentiam. Nam hoc certe nemo dubitabit, omnem oratorem id agere, ut judici quæ propofita fuerint, vera & honesta videantur. Utrum igitur hoc facilius bonus vir persuadebit, an malus? Bonus quidem & dicet sæpius vera atque honesta. ¹ Sed etiam si quando aliquo ductus officio (quod accidere, ut mox docebimus, potest) falso hæc affirmare conabitur, ² majore cum fide necesse est audiatur. At malis hominibus ex contemptu opinionis, & ignorantia recti, nonnunquam excidit ipsa simulatio. Inde immodeste proponunt, sine pudore affirmant. Sequitur in iis quæ certum est effici non posse, deformis pertinacia, & irritus labor. Nam sicut in vita, ita in causis quoque spes improbas habent. Frequenter autem accidit, ut his etiam vera dicentibus fides desit, ³ videaturque talis advocatus, malæ causæ argumentum. Nunc de iis dicendum est, quæ mihi quasi conspiratione quadam vulgi reclamari videntur. *Orator ergo Demosthenes non fuit?* atqui malum virum accepimus. *Non Cicero?* atqui hujus quoque mores multi reprehenderunt. Quid agam? magna responsi invidia subeunda est, mitigandæ sunt prius aures. Mihi enim nec *Demosthenes*, tam gravi morum dignus videtur invidia, ut omnia quæ in eum ab inimicis congesta sunt, credam, cum & pulcherrima ejus in republica consilia, ⁴ & finem vitæ clarum legam. *Nec Marco Tullio* defuisse video in ulla parte civis optimi voluntatem.

¹ *Sed etiam si quando.*] *Fabius* hoc lib. docebit nonnunquam ab *oratore*, id est *vivo bono*, turpia defendi, sed tum cum magna officii aut Reipub. ratione ducetur. *Idem.*

² *Majore cum fide.*] Sic *Aristot.* cum tractat de probationibus ethicis, ait *mores præcipuam facere fidem.* *Idem.*

³ *Videaturque talis advoc.*] Sic *Pollio* pro *Urbiniæ* hæredibus adversarii cau-

sam malam esse dixit, quod defenderetur à *Labieno.* *auctor Fab. lib. 4.* *Idem.*

⁴ *Et finem vitæ clarum.*] Post mortem *Alexandri* cum imperaret *Macedoniæ* *Antipater*, ac *Demosthenem*, qui rebus *Macedonum* semper adversus fuerat, in quodam templo conclusisset, *Demosthenis* venenum quod sub gemma anuli habebat, hausit, sicque mortuus est. *Idem.*

tatem. Testimonio est actus nobilissime consulatus: integerrime provincia administrata: ¹ & repudiatus vigintiviratus: & civilibus bellis, quæ in ætatem ejus gravissima inciderunt, neque spe neque metu declinatus animus, quo minus optimis se partibus, id est reipublicæ jungeret. Parum fortis videtur quibusdam: quibus optime respondit ipse, non se timidum in suscipiendis, sed in providendis periculis: quod probavit morte quoque ipsa, quam præstantissimo suscepit animo. Quod si defuit his viris summa virtus, sic quærentibus an oratores fuerint, respondebo, quomodo Stoici, si interrogentur *an sapiens Zeno, an Cleanthes, an Chrysippus*, respondeant magnos quidem illos ac venerabiles, non tamen id quod natura hominis summum habet, consecutos. ² Nam & *Pythagoras*, non *sapientem se*, ut qui ante eum fuerunt, sed *studiosum sapientie vocari voluit*. Ego tamen secundum communem loquendi consuetudinem sæpe dixi, dicamque *perfectum oratorem esse Ciceronem*, ut amicos & bonos viros & prudentissimos dicimus vulgo, quorum nihil nisi perfecte sapienti datur. ³ Sed cum proprie, & ad legem ipsam veritatis loquendum erit, eum quæram oratorem, quem & ille quærebat. Quanquam enim stetisse ipsum in fastigio eloquentiæ fateor, ⁴ ac vix quid adjici poterit invenio, fortasse inventurus quod adhuc abscissurum putem fuisse, (nam fere sic docti judicaverunt, *plurimum in eo virtutum, nonnihil fuisse vitiorum*: & se ipse multa ex illa juvenili abundantia coercuisse testatur) tamen quando nec sapientis sibi nomen, minime sui contemptor, asseruit, & melius

¹ *Et repudiatus vigintiviratus.*] Mortuo Cæsare quidam dicebant immutandum Reip. statum, faciendamque Aristocratiam, ac eligendos viginti viros qui Remp. gubernarent. quod Cic. dissuasit, quum alioqui in viginti numerarentur. Idem.

² *Nam & Pythag.*] Cum ante Pythagoram arroganti nomine plerique σοφοί, id est sapientes nominarentur, Py-

thagoras Leoni Phylasianorum tyranno dixit se philosophum. id est, sapientie studiosum esse. inde invaluit, ut reliqui philosophi appellarentur. Idem.

³ *Sed cum proprie.*] Nam in oratio. ad Brutum Cicero adhuc quærit oratorem perfectum, nec ullum fuisse putat. Idem.

⁴ *Ac vix quid adjici.*] Sic Fab. 6. ait in Cic. potius reperiri posse quod detra-

hatur, quam quod adjiciatur. Idem.

melius dicere certe data longiore vita, & ætate ad componendum securiore potuisset: non maligne crediderim defuisse ei summam illam, ad quam nemo propius accessit: Et licebat, si aliter sentirem, fortius id & liberius defendere. ¹ An vero M. Antonius neminem à se visum eloquentem, quod tanto minus erat, professus est: ipse etiam M. Tullius quærit adhuc eum, & tantum imaginatur ac fingit: ego non audeam dicere, aliquid in hac quæ superest æternitate inveniri posse, eo quod fuerit, perfectius? Transeo illos qui *Ciceroni* ac *Demostheni* ne in eloquentia quidem satis tribuunt: quanquam neque ipsi *Ciceroni* *Demosthenes* videatur satis esse perfectus, quem dormire interim dicit: ² nec *Cicero Bruto Calvoque*, qui certe compositionem illius etiam apud ipsum reprehendunt: ³ nec *Asinio* utrique, qui vitia orationis ejus etiam inimice pluribus locis insequuntur. Concedamus sane (quod minime natura patitur) repertum esse aliquem malum virum summe disertum: nihilo tamen minus oratorem eum negabo. Nam nec omnibus qui fuerint manu prompti, viri fortis nomen concesserim, quia sine virtute intelligi non potest fortitudo. An ei qui ad defendendas causas advocatur, non est opus fide, quam nec cupiditas corrumpat, nec gratia avertat, nec metus frangat, sed proditorem, transfugam, prævaricatorem donabimus oratoris illo sacro nomine? Quod si mediocribus etiam patronis convenit hæc quæ vulgo dicitur *bonitas*, cur non orator ille qui nondum fuit, sed potest esse, tam sit moribus quam dicendi virtute perfectus? ⁴ Non enim forensem quan-

¹ *An vero M. Antonium.*] Nam in libro quodam scripsit Antonius, multos se vidisse disertos, eloquentem neminem. posset tamen aliquis eloquens esse, qui non esset perfectus orator. Idem.

² *Nec Cicero Bruto.*] Nam Brutus in epistola ad Ciceronem, Ciceronem appellat *fractum* & *elumbem*: Calvus autem *dissolutum* & *enervem*. auctor Tacitus in dialogo. Idem.

³ *Nec Asinio utrique.*] *Asinius Pollio* in multis *Cic.* reprehendit. ejus filius librum composuit, quo patrem suum eloquentiorem esse *Cicerone* ostendit. auctor *Cæcilius* in epistolis. Idem.

⁴ *Non enim forensem.*] Appellat *forensem operam*, *causidicum vulgarem* & *formularium*, qui sæpenumero versetur in foro. Idem.

quandam instituimus operam, nec *mercenariam vocem*,¹ nec (ut asperioribus verbis parcamus) non inutilem sane² litium advocatum, quem denique *causidicum* vulgo vocant, sed virum cum ingenii natura præstantem, tum vero tot pulcherrimas artes penitus mente complexum, datum tandem rebus humanis, qualem nulla antea vetustas cognoverit, singularem, perfectumque, undique optima sentientem, optimeque dicentem.³ In hoc quota pars erit, quod aut innocentes tuebitur, aut improborum scelera compescet, aut in pecuniariis quæstionibus veritati contra calumniam aderit? Summus ille quidem in his quoque operibus fuerit, sed in majoribus clarius elucebit, cum regenda senatus consilia, & popularis error ad meliora ducendus.⁴ An non talem quendam videtur finxisse Virgilius, quem in seditione vulgi jam faces & faxa jaculantis, moderatorem dedit?

Tum pietate gravem ac meritis si forte virum quem

Conspexere, silent, arrectisque auribus adstant.

Habemus igitur ante omnia *virum bonum*, post hæc adjecit dicendi peritum,

Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.

Quid non in bellis quoque idem ille vir quem instituimus, si sit ad prælium miles cohortandus, ex mediis sapientiæ præceptis orationem trahet? Nam quomodo pugnam ineuntibus, tot simul metus, laboris, doloris, postremo mortis ipsius exciderint, nisi in eorum locum pietas, & fortitudo, & honesti præsens imago successerit? Quæ certe me-

lius

1 *Nec (ut asperioribus, &c.) Rabulam* voluit dicere, qua ex causa proverbio circumferebatur, *canina eloquentia*, quia nonnulli in foro rixari solebant, & optimum quenque allatrare. Potest etiam referri ad *calumniatores & prævaricatores*. Idem.

2 *Litium advocatum.*] Tacitus in dialogo actores causarum suo tempore appellatos fuisse ait *advocatos & causidicos*.

ita nomen oratoris duntaxat dabatur eximiis patronis. Idem.

3 *In hoc quota pars erit.*] Antea dixit in *mediocribus patronis* desiderari bonitatem, nunc vero docet longe majores esse virtutes *perfecti oratoris*. Idem.

4 *An non talem.*] Hac similitudine Virg. est sequutus Catonis definitionem. nam initio *oratore virum esse bonum* significavit, deinde adjecit *dicendæ peritiam*. Idem.

lius persuadebit aliis, qui prius persuaserit sibi. Prodit enim se, quamlibet custodiatur, *simulatio*: nec unquam tanta fuerit eloquendi facultas, ut non titubet ac hæreat quoties ab animo verba dissentiant. Vir autem malus aliud dicat necesse est, quam sentit. Bonos nunquam honestus sermo deficiet, nunquam rerum optimarum (nam iidem etiam prudentes erunt) inventio: quæ etiam si lenociniis destituta sit, satis tamen natura sua ornatur: nec quicquam non diserte, quod honeste dicitur. Quare juvenus, imo omnis ætas (*neque enim recta voluntati seruum est tempus ullum*) totis mentibus huc tendamus, in hoc elaboremus: forsan & consummare contingat. Nam si natura non prohibet esse virum bonum, & esse dicendi peritum: cur non aliquis etiam unus utrunque consequi possit? cur autem non se quisque speret fore illum aliquem? Ad quod si vires ingenii non suffecerint, tamen ad quem usque modum processerimus, meliores erimus ex utroque. Hoc certe prorsus eximatur animo, rem pulcherrimam *eloquentiam* cum vitiis mentis posse misceri. ¹ Facultas dicendi, si in malos incidit & ipsa iudicanda est malum: peiores enim illos facit, quibus contingit. ² Videor mihi audire quosdam (nec enim deerunt unquam qui disertis esse quam boni malint) illa dicentes: Quid ergo tantum est artis in eloquentia? cur tu de coloribus, & difficultium causarum defensione, non nihil etiam de confesso loquutus es, nisi aliquando vis & facultas dicendi expugnat ipsam veritatem? Bonus enim vir non agit nisi bonas causas, eas porro etiam sine doctrina satis per se tuetur veritas

¹ *Facultas dicendi.*] Fabius lib. 2. multis argumentis probabat *rhetoricam* non esse *caecotechmiam*: quod tamen multi asserunt, quia plerisque videbant abutentes eloquentia ad perniciem aliorum. *Idem.*

² *Videor mihi.*] Gravissima quaestio exoritur, cujus meminit Fabius in cap. de *deliberativo genere*, An orator oppugnare debeat aliquando veritatem. est

enim viri boni, veritatem colere, cuius est simplex oratio. Præterea Fabius præcepit de *coloribus* in cap. de *narratione*. sunt autem verisimiles alicujus rei turpis aut inhonestæ causæ. præcipit de *causis difficultibus*, quæ omnino nobis contrariæ sunt, ut adversarius melius habere jus videatur. hæc pertinent ad oppugnationem veritatis, suntque contra iustitiam. *Idem.*

3 Per-

veritas ipsa. Quibus ego, cum de meo primum opere respondero, etiam pro boni viri officio, siquando eum ad defensionem nocentium ratio duxerit, satisfaciam. ¹ Pertractare enim quo modo aut pro falsis, aut etiam pro injustis aliquando dicatur, non est inutile, vel propter hoc solum ut ea facilius & deprehendamus, & refellamus, quemadmodum remedia melius adhibebit, cui nota quæ nocent, fuerint. ² Neque enim *Academici* cum in utranque disserunt partem, non secundum alteram vivunt. ³ Neque *Carneades* ille, qui Romæ audiente *Censorio Catone* non minoribus viribus contra justitiam dicitur disseruisse, quam pridie pro justitia dixerat, injustus ipse vir fuit. ⁴ Verum & *virtus* quid sit, adversa ei malitia detegit: & *aquitas* fit ex iniqui contemplatione manifestior, & plurima contrariis probantur. Debent ergo oratori sic esse adversariorum nota consilia, ut hostium imperatori. Verum & illud quod prima propositione durum videtur, potest afferre ratio, ut *vir bonus* in defensione causæ velit afferre aliquando judici veritatem. ⁵ Quod si quis à me proponi mirabitur (quanquam non est hæc mea proprie sententia, sed eorum quos gravissimos sapientiæ magistros ætas vetus credidit) sic judicet, pleraque esse quæ non tam factis, quam causis eorum, vel honesta fiant,

¹ *Pertractare enim.*] Contrarium perfecte cognosci non potest sine suo contrario, ut *virtus* sine *vicio*. igitur in præceptis de his coloribus, agendum fuit quoque de oppugnatione veritatis, cognitionis causa, non usu. Idem.

² *Neque enim Academici.*] *Academicorum* est, de proposito dogmate in utranque partem disserere. itaque cum disputant pro *virtute* & contra *virtutem*, duntaxat tamen secundum *virtutem* vivunt. Idem.

³ *Neque Carneades.*] Athenienses tres philosophos miserunt legatos Romam, *Clitomachum Peripateticum*, *Diogenem Stoicum*, *Carneadem Academicum*, cujus in dicendo copia maxima fuit. Idem.

⁴ *Verum & virtus, &c.*] Cic. iv. Tuscul. Hujus virtutis contraria est vitiositas. (sic enim malo quam maliciam appellare, eam quam Græci *νηπιον* appellant. Nam malicia certi cujusdam vitii nomen est, vitiositas omnium) usi tamen sunt, Salust. Liv. Plaut. Seneca. Cicero ipse i. de legib. *Passerat*. Pithœus.

⁵ *Quod si quis à me.*] Quemadmodum docet Cicero in *Paradoxis*, cum probat æqualia esse peccata, non tam facta expendenda esse, quam factorum causas: (nam causæ bonum aut malum facinus efficiunt:) idem hic quoque Fabius tradit, non expendendum esse an dicat contra veritatem orator, sed qua de causa contra veritatem dicat. *Turneb.*

fiant, vel turpia. Nam si *hominem occidere*, sæpe virtus, *liberos necare*, nonnunquam pulcherrimum est, asperiora quædam adhuc dictu, si communis utilitas exegerit, facere conceditur. Ne hoc quidem nudum est intuendum, qualem causam vir bonus, sed etiam quare, & qua mente defendat. ¹ Ac primum concedant mihi omnes oportet, quod Stoicorum quoque asperrimi confitentur, facturum aliquando bonum virum, ut mendacium dicat, & quidem nonnunquam levioribus causis: ut in pueris ægrotantibus, utilitatis eorum gratia multa fingimus, multa non facturi promittimus: nedum si ab homine occidendo grassator avertendus sit, aut hostis pro salute patriæ fallendus: ut hoc quod alias in servis quoque reprehendendum est, sit alias in ipso sapiente laudandum. Id si constiterit, multa jam video posse evenire, propter quæ orator bene suscipiat tale causæ genus, quale remota ratione honesta non suscepisset. ² Nec hoc dico, quia severiores sequi placet leges pro patre, fratre, amico periclitantibus: tametsi non mediocris hæsitatio est, hinc *justitiæ* proposita imagine, inde *pietatis*, nihil dubii relinquamus. Sit aliquis insidiatus tyranno, atque ob id reus: utrumne salvum eum nollet is qui à nobis finitur orator? an si tuendum suscepit, non tam falsis defendet, quam qui apud iudices malam causam tuetur? Quid si quædam benefacta damnaturus est iudex, nisi ea non esse facta convicerimus: non vel hoc modo servabit orator non innocentem modo, sed etiam laudabilem civem? ³ Quid si quædam ju-

sta na-

¹ *Ac primum.*] Cum iustæ sunt causæ, interdum est *mentiendum*: in qua opinione *Plato* est in *Lysia*. Hoc tamen inter theologos est controversum. *mentiendum* enim negat *Augustinus*. *Ambrosius* & *Chrysostomus* videntur innuere, quoddam mendacium non esse in vitio. Hujus loci meminit *Fabius lib. 2. cap. 18.* Idem.

² *Nec hoc dico.*] Latius spargit suum præceptum *Fab.* nec existimat solum suscipiendas malas causas propter eas

personas quas defendere cogimur, vel ob propinquitatem vel ob necessitudinem, sed rem accipit in omnibus personis, dummodo subsit honesta ratio. hoc igitur per *prolepsin* occupatur à *Fabio*. Idem.

³ *Quod si.*] Antiqui multa tribuere soliti sunt utilitati civitatis, ut ob utilitatem ejus honestatem nonnunquam immutari putarent. exemplum esse poterit, quod suavit *Themistocles* ut *incenderetur classis Lacedæmoniorum*: quod tamen

sta natura, sed conditione temporum inutilia civitati scie-
 mus: nonne utemur arte dicendi, bona quidem, sed malis
 artibus simili? ¹ Ad hoc, nemo dubitabit, quin si nocentes
 mutari in bonam mentem aliquo modo possint, sicut posse
 interdum conceditur, salvos esse eos magis è republica sit,
 quam puniri. Si liqueat igitur oratori, futurum bonum vi-
 rum, cui vera objiciuntur, non id aget, ut salvus sit? Da
 nunc ut crimine manifesto prematur dux bonus, & sine quo
 vincere honeste civitas non possit: nonne ei communis uti-
 litas oratorem advocabit? ² Certe Fabricius Cornelium Ru-
 finum, alioqui & malum civem, & sibi inimicum, tamen
 quia utilem sciebat ducem, imminente bello palam confu-
 lem suffragio suo fecit: atque id mirantibus quibusdam re-
 spondit, *A cive se spoliari malle, quam ab hoste venire.* Ita hic
 si fuisset orator, non defendisset eundem Rufinum vel mani-
 festi peculatus reum? Multa dici possunt similia, sed vel
 unum ex his quodlibet sufficit. Non enim hoc agimus, ut
 istud illi quem formamus viro sæpe sit faciendum: sed ut si
 talis coegerit ratio, si tamen vera finitio, oratorem esse vi-
 rum bonum dicendi peritum. ³ Præcipere vero ac discere
 quomodo etiam probatione difficilia tractentur, necessa-
 rium est. Nam frequenter etiam optimæ causæ similes sunt
 malis, & innocens reus multis verisimilibus premitur: quo
 fit, ut eadem actionis ratione sit defendendus, quasi nocens
 esset. ⁴ Jam innumerabilia sunt bonis causis malisque com-
 munia, *testes, literæ, suspiciones, opiniones.* Non aliter autem
 verisimilia quam vera & confirmantur, & refelluntur. Qua-
 pro-

tamen non obtinuit propter Aristidem.

Idem.

¹ *Ad hoc, nemo, &c.*] Attingit lo-
 cum deprecationis, in quo solent oratores
 polliceri in posterum emendationem
 vitæ. Idem.

² *Certe Fabricius, &c.*] Hic Rufinus
 vir erat furacissimus, accusatusque fue-
 rat peculatus à Fabricio. Historia est

apud Gellium lib. 4. cap. 8. Idem.

³ *Præcipere vero.*] De secunda parte
 objectionis loquitur. id est, de *causarum*
difficilium defensione, cum existimant
 auditores jus nostrum esse deterrimum,
 quia premimur multis argumentis. Idem.

⁴ *Jam innumerabilia.*] Hoc referri
 potest ad *confessum*, de quo locutus est
 tertia parte objectionis. Idem.

Iii

Tres

propter ut res feret, flectetur oratio, manente honesta voluntate.

C A P. II.

Cognoscenda esse oratori quibus mores formentur.

QUando igitur orator est *vir bonus*, is autem citra virtutem intelligi non potest, virtus etiam si quosdam impetus ex natura sumit, tamen perficienda doctrina est: *mores* ante omnia oratori studiis erunt excolendi, atque omnis honesti iustique disciplina pertractanda: sine qua nemo nec vir bonus esse, nec dicendi peritus potest. ² Nisi forte accedamus iis, qui natura constare mores & nihil adjuvari disciplina putant: scilicet, ut ea quidem quæ manu fiunt, atque eorum etiam contemptissima, confiteantur egere doctoribus: virtutem vero, qua nihil homini quo ad deos immortales propius accederet, datum est, obviam & illaboratam, tantum quia nati simus, habeamus. ³ Abstiniens erit, qui idipsum quid sit abstinencia ignorarit? Et fortis, qui metus doloris, mortis, superstitionis, nulla ratione purgaverit? Et iustus, qui æqui bonique tractatum, qui leges, quæ natura sunt omnibus datæ, quæque propriæ populis & gentibus constitutæ, non eruditore aliquo sermone tractaverit? *O quam istud parum putant, quibus tam facile videtur.* Sed hoc transeo, de quo neminem qui literas vel *primis*, ut ajunt, *labris degustavit*, dubitaturum puto. ad illud sequens revertar,

TRes philosophiæ partes oratori necessarias docet, maximeque *moralem*, dicit autem more Platonis, semina virtutum nobis esse innata, sed illa tamen esse amplificanda *studio & doctrina*. Turnebus.

¹ *Quando igitur oratori, &c.* Cic. apud Lactant. lib. 4. cap. 14. Philosophiæ quidem præcepta noscenda: vivendum autem civiliter. Empor. Rethor. Nobis omisso illo rigore philosophiæ, in consiliis dandis civiliter disputandum est. *Piib.*

² *Nisi forte.*] Arist. primo cap. secundum libri Ethicorum, probat virtutem naturam non constare, sed exercitatione & habitu, quamquam nonnulli philosophi virtutem in natura posuerunt. *Turn.*

³ *Abstiniens erit.*] Addit confirmationem per inductionem. ceterum cum vulgo *abstiniens* accipitur pro eo qui rebus alienis abstinet, suisque contentus est, hic tamen significare videtur *temperantem*, qui scilicet animi perturbationem sedat. *Idem.*

¹ *Idem.*